

امضای موافقتنامه خط لوله گاز نابوکو در آنکارا

موافقتنامه بین دولی خط لوله گاز نابوکو در تاریخ ۲۲ تیرماه ۱۳۸۸ در آنکارا به امضای نخست وزیران کشورهای ترکیه، بلغارستان، رومانی، مجارستان، اتریش و رئیس کمیسیون اروپا رسید. پیش بینی شده است که این طرح تا سال ۲۰۱۴ میلادی با ظرفیت انتقال سالانه ۳۱ میلیارد مترمکعب فعال شود. این پروژه که با هدف کاهش وابستگی اروپا به گاز روسیه به مورد اجرا گذاشته خواهد شد، از کشورهای آذربایجان، گرجستان، ترکیه، بلغارستان، رومانی و مجارستان می‌گذرد و به اتریش می‌رسد. امضای قرارداد نابوکو با تلاش‌های مجدانه ترکیه و حمایت آمریکا میسر گردید و علاوه بر ارتقای موقعیت و جایگاه استراتژیک ترکیه، دستاوردهای اقتصادی مهمی برای این کشور به همراه خواهد داشت.

کشور عبور خواهد کرد. هزینه این طرح حدود ۸ میلیارد یورو برآورد می‌شود که بیش از ۴/۵ میلیارد یورو آن در ترکیه سرمایه‌گذاری خواهد شد که در شرایط بحران اقتصادی فعلی، تحرکی جدی در اقتصاد ترکیه ایجاد می‌کند. از سوی دیگر با توجه به اینکه بخش عمده‌ای از خط لوله از داخل خاک ترکیه عبور خواهد کرد، این کشور سالانه نزدیک به نیم میلیارد یورو نیز عوارض ترانزیت گاز را دریافت خواهد کرد. از اینرو ترکیه همانند روشی که در خط لوله نفتی باکو - تفلیس - جیحان درپیش گرفت و به رغم مخالفت کارشناسان، دائر برپرهزینه بودن اجرای این طرح و سایر موانع اقتصادی و ملاحظات امنیتی مترتب بر آن، با حمایت‌های بی‌دریغ آمریکا و پیگیری‌های مجدانه به آن جامه عمل پوشاند.

موافقتنامه بین دولی خط لوله گاز نابوکو که کارشناسان از آن به عنوان نقطه عطفی در زمینه انرژی یاد می‌کنند، در تاریخ ۲۲ تیرماه ۸۸، طی مراسمی در آنکارا به امضای نخست وزیران کشورهای ترکیه، بلغارستان، رومانی، مجارستان، اتریش و رئیس کمیسیون اروپا رسید. پیش‌بینی شده است که عملیات اجرایی این طرح در سال ۲۰۱۰ آغاز و تا سال ۲۰۱۴ میلادی با ظرفیت انتقال سالانه ۳۱ میلیارد مترمکعب فعال شود. این خط لوله با کنارگذاشتن روسیه از کشورهای آذربایجان، گرجستان، ترکیه، بلغارستان، رومانی و مجارستان می‌گذرد و به اتریش می‌رسد. خط لوله نابوکو علاوه بر تأثیر مثبت بر روند الحاق ترکیه به اتحادیه اروپائی و ارتقای موقعیت و جایگاه استراتژیک آنکارا، دستاوردهای اقتصادی مهمی برای ترکیه به همراه خواهد داشت، زیرا نزدیک به ۲۰۰۰ کیلومتر از این خط لوله ۳۳۰۰ کیلومتری از قلمرو این

عملیات اجرایی و بازاریابی این طرح به عهده شرکت بین‌المللی خط لوله گاز نابوکو^۱ است که با مشارکت پنج شرکت (بوتاش از ترکیه، بلغار گاز از بلغارستان، ترانس گاز از رومانی، ام.او.ال از مجارستان و او.ام.وی از اتریش) در سال ۲۰۰۴ میلادی تشکیل شد و سپس شرکت آردیلیوئی آلمان هم به آن پیوست. سهم هر کدام از شرکت‌های مذکور در این طرح، ۱۶/۶۷ درصد می‌باشد.^۲ البته شرکت توتال و گاز فرانسه نیز به مشارکت در این طرح تمایل داشتند که به علت مخالفت ترکیه با حضور فرانسه^۳ این امر تحقق نیافت.

ملاحظات

۱. در مراسم امضای این قرارداد، مقامات عالی‌رتبه‌ای شامل نخست وزیران ۵ کشور امضاکننده قرارداد، باروسو رئیس کمیسیون اروپا، نوری المالکی نخست وزیر عراق، آندریاس پیه بالر کمیسیونر انرژی اروپا، وزیر انرژی کشورهای اتریش، بلغارستان، مصر، گرجستان، مجارستان، رومانی، سوریه، آذربایجان، ترکمنستان و وزیر دولت فدرال آلمان در امور اقتصادی و تکنولوژی، مورنینگ استار فرستاده ویژه آمریکا در امور انرژی اوراسیا، سناتور آمریکائی ریچارد لوگار، رئیس کمیسیون روابط خارجی سنای آمریکا و نمایندگان از دو بانک اروپائی سرمایه‌گذاری (EIB) و بانک ترمیم و توسعه اروپا (EBRD)، به عنوان تأمین کنندگان مالی پروژه، شرکت داشتند. قطر و روسیه به رغم دعوت، در این مراسم حضور نیافتند.

۲. نخست وزیر ترکیه در نطق افتتاحیه مراسم امضای موافقتنامه اجرای طرح نابوکو، با اشاره به این که این طرح موجب ایجاد دوستی و همکاری‌های منطقه‌ای می‌شود، افزود: زمانی اجرای طرح خط لوله نفتی باکو - تفلیس - جبهان رؤیایی بیش نبود، ولی اکنون همه کارایی راهبردی این طرح را می‌بینند. اردوغان در این مراسم ضمن اشاره به اینکه برای مشارکت ایران در این طرح بزرگ تلاش می‌کنیم، درباره مشارکت روسیه در این طرح گفت: براین باورم که روزی گاز روسیه را نیز می‌توان از طریق این خط به اروپا منتقل کرد. وی افزود: قطر نیز با تبدیل گاز طبیعی مایع به گاز طبیعی، گاز خود را از طریق این خط به اروپا منتقل می‌کند. وی گفت: قرارداد بین کشوری نابوکو مهمترین مرحله از طرح بزرگ نابوکو است که نشانه عزم کشورهای عضو برای جامه عمل پوشاندن به این طرح می‌باشد.

۱. نابوکو مأخوذ از نام یک اپرا در وین می‌باشد و مقر این شرکت بین‌المللی در وین قرار دارد. شرکای نابوکو مالک مستقیم آن هستند و تنها شرکتی است که بر اساس اصل (one-stop-shop) با تأمین کنندگان گاز در تماس خواهد بود و به عنوان یک شخصیت اقتصادی، مستقل از شرکت‌های مادر در بازار عمل خواهد نمود.

۲. در سال ۲۰۰۲ شرکت های گاز O.M.V از اتریش، بوتاش ترکیه، شرکت انتقال گاز طبیعی مجارستان، شرکت ترانس گاز رومانی و شرکت بلغار گاز گفتگوهای مقدماتی برای انتقال گاز طبیعی به اروپا را آغاز نمودند. در ماه مه ۲۰۰۲ پس از انعقاد همکاری بین شرکت اتریشی O.M.V و بوتاش ترکیه، در ژوئن ۲۰۰۲ پنج طرف با شرکت در نشست استانبول مبادرت به امضای پروتکلی نمودند و طی آن قصد خود را جهت احداث خط لوله گاز جدید اعلام نمودند. در اکتبر ۲۰۰۲ موافقتنامه همکاری بین بوتاش، بلغار گاز، شرکت MOL مجارستان، ترانس گاز رومانی و O.M.V اتریش امضا شد تا بر اساس آن، مطالعه امکان سنجی اقتصادی پروژه آغاز گردد. در دسامبر ۲۰۰۳ موافقتنامه‌ای بین شرکت O.M.V و چهار طرف دیگر به عنوان ذینفع‌ها از یکسو و کمیسیون اروپایی متعهد گردید. طبق این موافقتنامه کمیسیون اروپایی متعهد گردید تا ۵۰٪ هزینه‌های مربوط به مطالعه امکان سنجی اقتصادی شامل مطالعات تحلیل بازار، فنی، اقتصادی و تأمین مالی پروژه را عهده‌دار گردد. در پایان سال ۲۰۰۴ مرحله مطالعه امکان سنجی به صورت اصولی خاتمه یافت. نتایج نشان می‌داد پروژه به لحاظ فنی و اقتصادی امکان‌پذیر است و به لحاظ مالی هم می‌تواند از حمایت بانک‌ها بهره‌مند گردد. با برخی تعدیلات انجام شده در نیمه نخست سال ۲۰۰۵، نهایتاً طرف‌های پروژه نابوکو مصمم به ادامه شدند و قرار شد وارد مرحله توسعه گردند. در ژوئن ۲۰۰۵ موافقتنامه پروژه مشترک بین طرف‌های پروژه به امضا رسید. این موافقتنامه ناظر بر قواعد مشارکت شرکا در شرکت بین‌المللی خط لوله گاز طبیعی نابوکو و همچنین نحوه مشارکت آنها در شرکت‌های ملی نابوکو را تعیین نمود. به علاوه موافقتنامه‌ای بین‌الدولی بین دولت‌های کشورهایی که خط لوله نابوکو در آنها احداث یا عبور داده می‌شود، در سال ۲۰۰۶ منعقد شد.

۳. به لحاظ ملاحظاتی که پاریس در خصوص عضویت ترکیه در اتحادیه اروپا دارد.

۳. نوری المالکی در این مراسم اعلام نمود که کشورش توان تأمین پانزده میلیارد متر مکعب گاز به خط لوله نابوکو را دارد. نمایندگان مصر و سوریه نیز آمادگی کشورهای خود را برای تأمین بخشی از گاز مورد نیاز این خط لوله اعلام داشتند.

۴. آمریکا اعلام نموده که با مشارکت روسیه در پروژه خط لوله نابوکو مخالفتی ندارد، اما تا زمانی که ایران به بهبود مناسبات خود با غرب اقدام نکند، نباید در این پروژه حضور داشته باشد. ریچارد مورنینگ استار نماینده ویژه آمریکا در امور انرژی در اوراسیا در این خصوص گفت: ایران تا زمانی که در راستای بهبود روابط خود با اروپا و آمریکا تلاش نکند، باید از این طرح کنار گذاشته شود. به گفته مورنینگ استار، آمریکا دست دوستی به سمت ایران دراز کرده، اما تاکنون هیچ پاسخ مثبتی دریافت نکرده است.

۵. حضور یک هیأت آمریکایی در مراسم امضای این قرارداد نشان داد که برای آمریکا انزوای روسیه همچنان در اولویت قرار دارد. آمریکا سعی می‌کند به کشورهای اروپایی و هم‌پیمانانش در منطقه کمک کند تا وابستگی خود را به گاز روسیه کم کنند، بنابراین طرح ناباکو از دو جنبه اقتصادی و سیاسی برای آمریکا بسیار مهم است.

۶. اگرچه دو بانک اروپایی جهت حمایت مالی از این طرح اعلام آمادگی نموده‌اند، با این حال به گفته تحلیلگران، تضمین این هزینه‌ها با توجه به بحران اقتصادی غرب و نیز عدم اطمینان نسبت به کافی بودن منابع این خط لوله، بسیار دشوار خواهد بود. نجدت پامیر کارشناس انرژی ترکیه می‌گوید: حتی اگر منابع مالی کافی تأمین شود هنوز اجرای این خط لوله با دشواری‌های فراوانی روبرو است.

۷. ریاست دوره‌ای اتحادیه اروپائی با صدور بیانیه‌ای ضمن تبریک امضای قرارداد نابوکو، آنرا گامی محکم در جهت

درک ایده کریدور جنوب و دیدگاه همکاری عمیق‌تر درخصوص انرژی در راستای منافع مصرف‌کنندگان، تولیدکنندگان و کشورهای ترانزیت دانست. در بیانیه ریاست اتحادیه همچنین آمده است: با توجه به انگیزه قوی اتحادیه درقبال تنوع بخشی به منابع و تأمین انرژی و نقش کلیدی ترکیه در این زمینه، امنیت انرژی یکی از زمینه‌هایی است که اتحادیه و ترکیه برای تحکیم همکاری خود در مورد آن دارای منافع راهبردی می‌باشند.

ارزیابی

دعوت نشدن جمهوری اسلامی ایران به مراسم امضای قرارداد بین دولی نابوکو که کارشناسان از آن به عنوان نقطه عطف در معادلات انرژی و تحقق رؤیای "پروژه عصر" یاد می‌کنند، موضوعی است که توجه محافل سیاسی و خبری را به خود جلب کرد و تحلیل‌های مختلفی را در پی داشت. عدم حضور ایران بیش از هر چیز این پرسش را مطرح ساخته است که چگونه می‌توان بدون مشارکت ایران، همه گاز این خط لوله را تأمین کرد.

به مرحله امضا رسیدن طرح نابوکو و تلاش برای سرعت‌بخشیدن به آن علاوه بر این که از یک نیاز جدی اروپا برای تنوع بخشی به منابع تأمین گاز خود سرچشمه می‌گیرد، ناشی از تجارب تلخ اتحادیه اروپا در زمستان سال گذشته (قطع گاز ارسالی روسیه از طریق اکراین به اروپا) می‌باشد.

هرچند قرار است که این خط لوله در سال ۲۰۱۴ با ظرفیت انتقال سالانه ۳۱ میلیارد مترمکعب فعال شود اما بحث اساسی در اجرایی شدن نابوکو اینجاست که این میزان گاز بدون در نظر گرفتن منابع ایران، قابل تأمین نیست و همه کشورهای اروپایی نیز می‌دانند که اجرایی شدن کامل طرح نابوکو با مشارکت ایران میسر خواهد بود.

به همین جهت از ایران به عنوان غایب بزرگ خط لوله ناباکو یاد شده است.^۱

در همین حال به اعتقاد برخی تحلیلگران، اروپا منتظر حضور ایران در طرح خط لوله گاز ناباکو است و حل مشکل سیاسی ایران با آمریکا به رونق و تأمین گاز این خط لوله کمک فراوانی خواهد کرد. درعین حال حضور ایران در این طرح مهم اقتصادی و سیاسی به بهبود روابط این کشور با غرب به ویژه آمریکا موکول شده است. تحلیلگران معتقدند که باتوجه به منابع عظیم گازی ایران (دومین کشور پس از روسیه) و نظر به اینکه هنوز منابع گاز تأمین ناباکو کاملاً مشخص نیست، لذا بی‌توجهی نسبت به ایران در این طرح موقتی است و اگر مشکلات سیاسی بین ایران و آمریکا حل شود، امکان حضور تهران در این طرح فراهم خواهد شد. در همین راستا تانریلدیز وزیر انرژی و منابع طبیعی ترکیه پیشتر

گفته بود که ایران یکی از کشورهای تأمین کننده گاز برای خط لوله گاز نابوکو خواهد بود. وی افزوده است: دعوت نشدن جمهوری اسلامی ایران به مراسم امضای این قرارداد به مفهوم در حاشیه ماندن ایران در این طرح نیست، بلکه عدم حضور ایران در فرایند اجلاس عالی پراگ علت این موضوع بوده و ایران یکی از کشورهای تأمین کننده گاز برای نابوکو خواهد بود.

به هر ترتیب باتوجه به اهمیت خط لوله نابوکو برای اروپا و مزیت‌های بالای کشورمان در تأمین بخش عمده‌ای از گاز مورد نیاز این خط لوله، افزایش تلاش‌های دیپلماتیک جهت رفع موانع سیاسی و تنویر افکار عمومی اروپا از طریق دیپلماسی عمومی نسبت به مزیت‌های کشورمان در این زمینه ضروری به نظر می‌رسد.

محسن دانشمند

اداره نهادهای اروپایی - وزارت امور خارجه

۱. جمهوری آذربایجان به علت قراردادهایی که با روسیه منعقد کرده و اختلافاتی که با ترکیه در خصوص انعقاد یک قرارداد جدید ۳۰ ساله دارد، هنوز به طور جدی وارد گفت و گو با طرف‌های ذیربط به عنوان کشور تأمین کننده گاز برای نابوکو نشده است. این کشور همچنین تمام گاز تولیدی خود را به تازگی به روسیه فروخته است و این سؤال مطرح است که باکو از کدام منبع خواهد توانست گاز مورد نیاز نابوکو را تأمین کند؟ موقعیت ترکمنستان نیز به دلیل روشن نبودن مسیر انتقال گاز آن به ترکیه هنوز در حاله‌ای از ابهام است. گاز ترکمنستان یا باید از طریق قلمرو جمهوری اسلامی ایران به ترکیه منتقل شود که البته نزدیکترین، امن‌ترین و کم‌هزینه‌ترین راه است و یا باید از طریق زیر دریای خزر به جمهوری آذربایجان و سپس به گرجستان منتقل و وارد خاک ترکیه شود که این مسیر هم به علت روشن نبودن وضعیت رژیم حقوقی دریای خزر، اختلافات ترکمنستان و جمهوری آذربایجان و گرجستان و تبعات و خطرات زیست محیطی، راه بسیار دشواری ارزیابی می‌شود. درخصوص مسیر ایران نیز باید عنایت داشت که تهران بدون حضور فعال در این پروژه تمایل چندانی به ترانزیت گاز ترکمنستان از طریق خاک خود نخواهد داشت. ضمن آنکه هزینه ترانزیت بالای گاز از ایران هم می‌تواند مطرح شود که در آن صورت قیمت تمام شده گاز تزریقی ترکمنستان به خط لوله نابوکو نیز مشکلی بر سر راه تحقق این پروژه خواهد بود. تزریق گاز عراق به نابوکو نیز موضوعی است که در دوره جدید با تشویق‌های آمریکا مورد توجه قرار گرفته است. البته کشف نشدن منابع گاز و مشکلات کردهای عراقی با دولت مرکزی و ملاحظاتی که ترکیه در برخورد با شمال عراق دارد، موانع مهمی بر سر راه گاز عراق است که رفع آنها در میان مدت دشوار به نظر می‌رسد.